ВІДГУК

опонента професора кафедри економіки та фінансів підприємства
Державного торговельно-економічного університету,
доктора економічних наук, професора ТАНКЛЕВСЬКОЇ Наталії Станіславівни
на дисертацію БІЛЯК Юлії Вікторівни
на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання
в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за науковою спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»

1. Актуальність теми дослідження

Актуальність дисертаційного дослідження, присвяченого проблематиці фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів, визначається сучасними трансформаціями економічного середовища, посиленням нестабільності та зростанням конфліктогенності у сфері використання ресурсів, доступу до фінансування, функціонування ринків і інституцій. За таких умов здатність підприємств галузі підтримувати належний рівень фінансової стійкості, ліквідності та інвестиційної спроможності набуває стратегічного значення не лише для окремих суб'єктів господарювання, а й для забезпечення продовольчої та економічної безпеки держави в цілому. Водночас у наукових дослідженнях питання фінансової безпеки здебільшого розглядаються поза контекстом економічних конфліктів, що знижує прикладну цінність відповідних рекомендацій в умовах підвищених ризиків і невизначеності. У цьому зв'язку обрана здобувачкою тема є обґрунтованою, науково значущою та актуальною, а спрямованість роботи на формування методичних і прикладних засад управління фінансовою безпекою в конфліктному середовищі відповідає нагальним потребам розвитку аграрного сектору економіки.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Зміст і наукові положення докторської дисертації органічно пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема в межах виконання теми «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного

господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944) результати дослідження здобувачки використані при обґрунтуванні фінансових механізмів підтримки циркулярної біоекономіки, розробленні програм фінансової підтримки та поширенні «зелених» фінансових інструментів для підвищення фінансової безпеки аграрних суб'єктів господарювання. Крім того, результати, теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у межах науково-дослідної роботи НУБіП України «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110), у рамках якої здобувачкою запропоновано підходи та інструментарій формування ефективного механізму сталого розвитку аграрного сектору з акцентом на посилення його економічних, фінансових, інфраструктурних і соціальних складових, врегулювання різних типів конфліктів та розвиток партнерської взаємодії, кооперації й інтеграції аграрних підприємств. Також, слід відзначити, що в межах науково-дослідної роботи НУБіП України «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643) здобувачкою обґрунтовано практичні підходи до формування системи антикризового фінансового убезпечення, запропоновано механізми підтримки сталого аграрного виробництва та продовольчого забезпечення в екстремальних умовах, а також напрацьовано інструментарій врегулювання економічних конфліктів у кризових ситуаціях.

3 Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і пропозицій здобувачки

Наукові результати, викладені в дисертації, відзначаються належним рівнем обґрунтованості, що зумовлено комплексним опрацюванням і систематизацією широкого кола вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з проблем фінансової безпеки підприємств, розвитку аграрного сектору,

управління фінансовими ризиками, інституційного забезпечення економічних процесів і функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічних конфліктів.

Переконливість і достовірність отриманих висновків підтверджується використанням сучасних методів фінансово-економічного аналізу, економіко-статистичних і ризик-орієнтованих підходів, а також залученням офіційних статистичних матеріалів, аналітичних даних органів державної влади та фінансової звітності аграрних підприємств.

Слід відзначити, що дисертанткою повною мірою досягнуто поставленої мети дослідження, яка полягала у розробленні науково-методологічних засад і формуванні практичних рекомендацій щодо посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів. Виконання роботи на основі діалектичного та системного підходів із залученням комплексу загальнонаукових, економіко-статистичних, фінансово-аналітичних та економіко-математичних методів забезпечило належну аргументованість і логічну послідовність отриманих результатів.

Обґрунтованість і надійність результатів, висновків та рекомендацій, поданих у дисертації, підтверджується використанням репрезентативного масиву наукових і нормативних даних, що охоплює наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, чинні нормативно-правові акти, матеріали Державної служби статистики України, офіційні ресурси органів державної влади та місцевого самоврядування, а також публікації у друкованих і електронних засобах масової інформації. Зроблені здобувачкою висновки є логічно узгодженими з результатами дослідження та підтверджуються їх практичним використанням у діяльності органів влади, громадських організацій, наукових установ і закладів вищої освіти, а також відповідними публікаціями. Достовірність і наукова значущість положень, результатів і висновків дисертаційного дослідження підтверджується їх оприлюдненням у наукових виданнях та апробацією на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

4. Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

До найбільш вагомих теоретичних і прикладних результатів дисертації, що визначають її наукову новизну та характеризують особистий внесок здобувачки, доцільно віднести наступні:

- обґрунтування концептуальних підходів до розкриття сутності та природи фінансової безпеки через уточнення змісту поняття «фінансове убезпечення» як цілісного процесу, що охоплює ідентифікацію та оцінювання фінансових загроз, вибір стратегії фінансової безпеки, формування і реалізацію комплексу відповідних заходів, а також побудову системи моніторингу й контролю за виконанням управлінських рішень у цій сфері (с. 64–66);
- розроблення науково-методологічних і прикладних підходів до моделювання фінансової поведінки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів за різними критеріями фінансового убезпечення, а також обґрунтування трьох стохастичних моделей залежності рівня фінансової безпеки від ключових чинників за критеріями ефективності, фінансової стійкості та ліквідності, доповнених описовими моделями, що в сукупності створюють інструментальну основу для раціоналізації управлінських рішень в операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності з урахуванням оптимізації обраного критерію фінансової безпеки (с. 278–292);
- запропоновану авторкою класифікацію економічних конфліктів, що охоплює десять груп з підгрупами за напрямами використання природних та аграрних ресурсів, альтернативного землекористування і виробничих потужностей, міжнародної торгівлі, взаємодії з контрагентами, а також за еколого-економічними, майновими, енергетичними, трудовими та конкурентними ознаками, яка формує методологічну основу для дослідження їх впливу на фінансову безпеку аграрних суб'єктів господарювання (с. 79–89);
- обґрунтування напрямів нейтралізації загроз фінансовій безпеці, зумовлених майновими конфліктами та рейдерськими атаками, що передбачає впровадження антирейдерських заходів у форматі дорожніх карт, удосконалення законодавчих і реєстраційних процедур, інтеграцію електронних реєстрів та автоматизацію технічних процесів із використанням систем виявлення

ризикових операцій, нормативне закріплення поняття «рейдерство» і розвиток державної статистики відповідних правопорушень, а також створення електронного кабінету власника з багаторівневою верифікацією (с. 367–370);

- удосконалення методологічних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки для трьох стратегій фінансування (агресивної, консервативної та компромісної) з диференціацією критеріїв, а також окреслення напрямів удосконалення оцінок шляхом використання сучасних аналітичних інструментів, поєднання фінансових і нефінансових показників та запровадження механізмів раннього попередження, що сприяє більш точній ідентифікації рівнів фінансової безпеки підприємств (с. 124–131);

- удосконалення підходу до децентралізованого енергозабезпечення аграрного сектору як складової фінансової безпеки, у межах якого ідентифіковано ключові групи заінтересованих сторін, обґрунтовано пріоритетні напрями проєктів у сфері відновлюваних джерел енергії, визначено можливі джерела фінансування та інвестиційні потреби, а також запропоновано коопераційні механізми консолідації ресурсів для підвищення результативності енергетичних проєктів (с. 374–394);

- обґрунтування інструментарію та процедури відбору найбільш інформативних індикаторів фінансової безпеки, що забезпечують експрес-діагностику її рівня, дають змогу диференціювати підходи до фінансового убезпечення та комплексно оцінювати формування і стан основного капіталу, забезпеченість і оборотність оборотних коштів, тривалість фінансових циклів, рентабельність і ефективність використання власного капіталу, рівень фінансової автономії, заборгованості та платоспроможності (с. 267–273);

- визначення умов виникнення та особливостей поширення економічних конфліктів, зумовлених асиметричною конкуренцією, що дало змогу обґрунтувати підходи до її оздоровлення та зменшення асиметрій, підвищення ефективності господарювання, платоспроможності й зміцнення фінансової безпеки на основі диференціації діяльності суб’єктів господарювання за розмірами, організаційними формами та ресурсним забезпеченням (с. 192–211);

- обґрунтування та удосконалення системи стратегічних пріоритетів фінансової безпеки аграрного сектору з урахуванням механізмів врегулювання економічних конфліктів, у межах якої виокремлено довгострокові та тимчасові пріоритети, актуальність яких визначається сучасними соціально-економічними, політичними й воєнними викликами, що дає змогу вдосконалити політику фінансового убезпечення; до тимчасових пріоритетів віднесено забезпечення енергетичної незалежності, оптимізацію логістичних ланцюгів створення вартості, запобігання майновим конфліктам і рейдерським загрозам, а також посилення захисту майнових і земельних активів, що дає змогу підвищити результативність політики фінансового убезпечення та адаптивність аграрних суб'єктів господарювання до дестабілізаційних впливів (с. 295–304);

- удосконалення систематизації та обґрунтування напрямів розвитку інструментів врегулювання конфліктних ситуацій із виокремленням зовнішніх і внутрішніх складових, спрямованих на посилення фінансового убезпечення аграрних суб'єктів господарювання, що створює підґрунтя для підвищення результативності регуляторних і управлінських рішень (с. 267–273).

5. Значущість результатів дослідження для науки та практики

Наукова цінність дисертаційного дослідження полягає у можливості використання розроблених у роботі методологічних підходів як у подальших наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності. Теоретичні положення та висновки дисертації мають практичну значущість для формування й реалізації політики фінансового убезпечення, удосконалення систем фінансового планування, прогнозування та контролінгу, управління ризиками і прийняття управлінських рішень в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів; при цьому обґрунтовано ключову роль фінансової складової у забезпеченні стійкого розвитку аграрних суб'єктів господарювання.

Практичне використання основних наукових результатів дисертації здійснено в діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, наукових установ і закладів вищої освіти, що засвідчено відповідними актами про впровадження.

Результати дисертаційного дослідження щодо розвитку концептуальних засад фінансової безпеки аграрних товаровиробників, удосконалення моделей врегулювання економічних конфліктів, обґрунтування умов посилення фінансової стійкості у кризових ситуаціях, у тому числі в період дії воєнного стану, а також розроблення методів і інструментів державної підтримки процесів фінансового убезпечення, впроваджено в освітній процес НУБіП України під час викладання фахових дисциплін зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», що підтверджується відповідним актом від 10.10.2024 р.

Слід відзначити, що запропоновані в дисертації рішення щодо протидії рейдерству, зокрема інтеграції електронних реєстрів, автоматизації процедур реєстрації прав власності та впровадження електронного кабінету власника з багаторівневою верифікацією, знайшли практичне застосування в діяльності Голосіївської РДА м. Києва, що підтверджується актом від 14.08.2023 р.

У діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України впроваджено методичні рекомендації з оцінювання індикаторів фінансової безпеки аграрних суб’єктів господарювання, що дало змогу здійснювати аналіз їх стану та динаміки й обґрунтовувати управлінські та регуляторні рішення; практичне застосування також отримали пропозиції щодо вдосконалення організаційних засад управління фінансовою безпекою в умовах економічних конфліктів, що підтверджується актом від 05.04.2024 р. Також, результати дисертації, що стосуються методологічних підходів до оцінювання конфліктів в умовах правового режиму воєнного стану та пропозицій щодо нарощування експортного потенціалу регіону використовуються у діяльності Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 03.01.2023 р.).

Результати дисертації впроваджуються у процес розроблення Програм економічного і соціального розвитку Джулинської територіальної громади з метою поглибленої оцінки соціально-економічного розвитку, визначення цілей і пріоритетів, обґрунтування шляхів розв’язання проблем, оцінювання ризиків

й планування джерел фінансування на основі аналізу фінансового стану та рівня фінансової безпеки аграрних підприємств Вінницької області, а також використані для розвитку соціального діалогу й укладення колективних договорів у територіальних громадах області у 2021–2024 рр. (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 29.01.2024 р.).

Варто підкреслити, що напрацювання авторки знайшли практичне застосування у діяльності Департаменту агропромислового розвитку Вінницької області, зокрема під час формування заходів зі зміцнення фінансової стійкості підприємств, оновлення Стратегії регіонального розвитку до 2027 року, реалізації галузевих програм і надання консультативної підтримки товаровиробникам, при цьому методичні підходи ґрунтуються на аналізі фактичних даних про їх фінансовий стан і результати діяльності (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 26.01.2024 р).

6. Повнота викладу наукових положень та результатів в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження належним чином відображені в публікаціях здобувачки, загальна кількість яких становить 48 наукових праць, у тому числі 4 статті у виданнях категорії «А» та/або зарубіжних журналах, індексованих у міжнародних наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 30 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, а також 14 тез доповідей на наукових конференціях. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, у повному обсязі відображено в рефераті, який за змістом відповідає роботі та містить виклад мети, завдань і основних результатів дослідження, характеристику наукової новизни, апробації та практичної значущості отриманих результатів. Одержані здобувачкою результати є вагомим внеском у розвиток теорії та практики фінансової безпеки аграрних підприємств в умовах економічних конфліктів і вирізняються як науковою новизною, так і практичною спрямованістю.

7. Відповідність дисертації встановленим правилам і вимогам

Дисертація Біляк Юлії Вікторівни вирізняється логічною побудовою та послідовним викладом матеріалу, що в цілому забезпечило досягнення поставленої мети й розв'язання визначених завдань відповідно до обраної тематики. За змістом, сукупністю наукових положень, висновків і практичних рекомендацій дослідження є завершеною науковою працею. Структура, обсяг і оформлення дисертації відповідають вимогам, що висуваються до докторських дисертацій, при цьому розділи роботи є логічно взаємопов'язаними, а сформульовані висновки та пропозиції безпосередньо випливають із проведеного дослідження.

Проведений аналіз дисертації, викладених у ній наукових положень і рекомендацій дає підстави стверджувати про належний рівень їх наукової обґрунтованості відповідно до встановлених вимог та про відповідність дисертації Біляк Юлії Вікторівни науковій спеціальності 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

8. Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертаційне дослідження Біляк Юлії Вікторівни виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації в тексті дисертації та у наукових публікаціях, що відображають результати дослідження, не виявлено. Використання положень, ідей і висловлювань інших авторів здійснено з належними посиланнями на першоджерела, що дає підстави стверджувати про дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження

Відзначаючи позитивні сторони дисертації Біляк Юлії Вікторівни на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів», доцільно звернути увагу на окремі дискусійні положення і зауваження, а саме:

1. Потребує додаткового обґрунтування запропоноване авторкою трактування фінансового убезпечення як чотириетапного процесу,

орієнтованого на врегулювання економічних конфліктів, з огляду на складність і багаторівневість механізмів забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств, а також можливу доцільність виокремлення додаткових етапів або розширення їх змістового наповнення з урахуванням стратегічних, інституційних та макроекономічних чинників (с. 64–66).

2. Авторкою виокремлено десять ключових груп економічних конфліктів, що детермінують стан фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрної сфери (с. 81), проте такий підхід потребує посилення методологічного обґрунтування авторського підходу щодо саме такого рівня агрегування та класифікації конфліктів з огляду на їх багатовимірну природу, високий ступінь взаємопов'язаності та динамічність проявів у сучасних кризових умовах.

3. У роботі запропоновано поєднання кейсового підходу з методами інтерв'ювання, експертних оцінок, моніторингу медіа та публічної інформації, сценарного аналізу, аналізу чутливості й стрес-тестування для дослідження економічних конфліктів. При цьому потребує додаткового методологічного аргументування доцільність такого поєднання з огляду на потенційну суб'єктивність окремих методів, обмежену репрезентативність кейсів і необхідність забезпечення відтворюваності та порівнянності отриманих результатів (с. 143).

4. Авторкою зазначено, що під впливом економічних конфліктів аграрні товаровиробники вимушено зміщують фінансову політику у бік зростання частки короткострокових запозичень і посилення агресивності фінансових моделей, попри наявність у них чистого робочого та власного оборотного капіталу, який водночас характеризується нестабільною динамікою. Проте таке твердження потребує додаткового емпіричного та методологічного підтвердження з огляду на можливий вплив альтернативних інституційних і ринкових чинників на структуру фінансування (с. 238).

5. Застосування дисертанткою кластерного аналізу на основі евклідових відстаней і виділення центроїдів для групування аграрних підприємств за узагальнюючим комплексним показником фінансової безпеки, а також використання дисперсійного аналізу для відбору 13 найбільш інформативних

індикаторів, є методично виправданим та доцільним. Водночас дискусійним залишається питання щодо чутливості отриманих результатів до вибору метрики відстані, способу агрегації трьох результуючих показників та порогового значення варіативності (понад 30 %), що може впливати на стійкість кластерних рішень і склад сформованої системи індикаторів фінансової безпеки (с. 268–273).

6. Авторкою запропоновано обмеження системи критеріїв фінансового убезпечення трьома базовими показниками: ефективністю використання капіталу, фінансовою стійкістю і ліквідністю, на основі яких побудовано відповідні моделі стохастичного зв'язку фінансової безпеки. Водночас такий підхід потребує додаткового методологічного обґрунтування з огляду на багатовимірність і структурну складність фінансового стану суб'єктів господарювання аграрної сфери, наявність міжпоказникових взаємозв'язків, а також потенційну доцільність урахування додаткових характеристик, зокрема платоспроможності, ділової активності, інвестиційної привабливості та ризиковості.

Водночас, висловлені зауваження мають переважно дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження Біляк Юлії Вікторівни, не знижують рівня наукової цінності представленої дисертації, а скоріше свідчать про складність проблематики дослідження.

Загальний висновок

Дисертація Біляк Юлії Вікторівни на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів» є цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності забезпечують розв'язання важливої наукової проблеми, пов'язаної з розробленням теоретико-методологічних засад і практичних механізмів посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів.

Дисертація виконана на належному науковому рівні, а отримані результати характеризуються науковою новизною та практичною значущістю. За своїм змістом реферат повною мірою відповідає положенням дисертації. Основні наукові положення роботи оприлюднено у фахових наукових виданнях

і апробовано на науково-практичних конференціях. Загалом дисертаційне дослідження відповідає обраній тематиці, розкриває її зміст і підтверджує досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань. Тема і зміст дисертації відповідають науковій спеціальності 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197. Загалом дисертація на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів» заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка, Біляк Юлія Вікторівна, – на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Опонент
професор кафедри економіки
та фінансів підприємства
Державного торговельно-
економічного університету,
доктор економічних наук,
професор **Наталія ТАНКЛЕВСЬКА**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Ідентифікаційний код 44470624

Підпис Наталії Танклевської засвідчую
Начальник відділу кадрів
ВІТАЛІЯ ЛИННИК